

Universiteit
Leiden
The Netherlands

The situative portrait

Ijken, J. van

Citation

Ijken, J. van. (2025, November 5). *The situative portrait*.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4282170>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning
inclusion of doctoral thesis in the
Institutional Repository of the
University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4282170>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

SUMMARY/ SAMENVATTING

This dissertation, consisting of the main text and four visual appendices, documents the artistic research project *The Situative Portrait*. It focuses on the interpretation of photographic portraits. Starting from the question of whether the social dynamics of a portrait's creation can be made visible within the image itself, the research developed into a series of photographic and theoretical reflections on what is, and is not, perceptible in a photographic portrait.

The point of departure is the social situation in which a portrait is produced. The project is structured around the three main actors who make the portrait: the sitter, the photographer, and the anticipated spectator. Each chapter asks what a given actor seeks or does during the making of the portrait. The answers, in both text and image, challenge the widespread phenomenon of suspension of disbelief: the temporary neglect of the fact that a photographic portrait is a construct rather than a transparent window onto reality. At the same time, these reflections open up alternative ways of interpreting the actions of those involved, and thus the portrait itself.

The sitter, for instance, tends more to conceal than to reveal. While the photographer's role is often likened to that of a hunter, I propose instead the Dutch verb *sluutelen*: a process-oriented, exploratory, co-existential

approach, directed toward interaction and the emergence of unexpected outcomes rather than a preordained image. Photography, on top of that, is especially well suited to showing the attempt at capture, not the capture itself. Photographic portraits are thus best understood semiotically as “signs of absence”: references to what remains outside the frame, hidden, or invisible. Such insights shift the portrait away from reflecting a supposed essence of the sitter and toward the broader situation and social context. This is reinforced by the role of the anticipated spectator, physically absent yet powerfully present in the imagination of both sitter and photographer, and therefore deeply influential in shaping their actions.

From these insights emerges the concept of the “situative portrait”: an approach to portrait photography that emphasizes the context of creation and the network of actions and interactions from which the image arises. In this view, the process of making is itself the portrait, with human relationality at its core. Strategies such as adding perspectives, diversion, and erasure by accumulation are employed to make the construction visible. The situative portrait thus destabilizes the notion of the portrait as a fixed representation of identity and invites the spectator to reflect on what remains unseen in the image.

The critical stance of the spectator, as argued in this research, acquires heightened urgency in light of current developments in the representation of people in a digital age dominated by AI and surveillance. In a world where faces are reduced to data through facial recognition and other forms of monitoring, the situative portrait functions as an act of resistance, a reminder that critical engagement with images is a necessity.

Samenvatting Dit proefschrift omvat een tekst en vier beeldbijlagen en is het verslag van het onderzoek *The Situative Portrait*. Dit onderzoek richt zich op de interpretatie van fotografische portretten. Uit de vraag of de sociale situatie van de totstandkoming van een portret in het portret als beeld zichtbaar gemaakt kan worden, groeide dit onderzoek uit tot een reeks fotografische en theoretische beschouwingen rond de vraag wat er wél en juist níét zichtbaar gemaakt wordt in een fotografisch portret.

Het vertrekpunt is de sociale situatie waarin een portret ontstaat. Het onderzoek draait om drie hoofdrolspelers die samen het portret tot stand brengen: de geportretteerde, de fotograaf en de geanticipeerde beschouwer. Elk hoofdstuk is gewijd aan een van deze drie hoofdrolspelers en begint met de vraag wat deze hoofdrolspeler wil of doet tijdens het maakproces. De antwoorden, in tekst en in beeld, keren zich tegen het wijdverbreide verschijnsel van het opschorten van scepsis (*suspension of disbelief*): het tijdelijk negeren van de wetenschap dat een fotografisch portret een construct is en niet een venster op de werkelijkheid. Tegelijk wijst iedere analyse op alternatieve manieren om het handelen van de betrokkenen, en daarmee het portret zelf, te interpreteren.

Tijdens het fotograferen lijkt de geportretteerde zich eerder te verbergen dan te tonen. En waar het handelen van de fotograaf vaak wordt vergeleken met jagen, stel ik daar in dit onderzoek het Nederlandse werkwoord sleutelen tegenover: een procesgerichte en onderzoekende benadering, gericht op interactie en het voortbrengen van onverwachte uitkomsten. Fotografie blijkt bovendien bij uitstek geschikt om juist de poging tot vastleggen zichtbaar te maken, en niet het vastleggen zelf. Daarnaast betoog ik dat fotografische portretten semiotisch het beste kunnen worden opgevat als ‘tekens van afwezigheid’: het zijn verwijzingen naar wat buiten beeld valt,

verborgen blijft of onzichtbaar is. Deze inzichten maken duidelijk dat het portret niet moet worden opgevat als een weerspiegeling van een vermeende essentie van de geportretteerde. De aandacht verplaatst zich weg van de persoon naar de situatie en de sociale context. Dit wordt versterkt door de geanticiperde toeschouwer: fysiek afwezig maar toch aanwezig in de verbeelding van zowel fotograaf als geportretteerde en daardoor van grote invloed op hun handelen en dus op de uitkomst van dit handelen, op het portret.

Uit deze inzichten volgt het concept van het 'situatieve portret'. Dit is een benadering van portretfotografie waarbij de nadruk ligt op de context van de creatie en op het dynamische netwerk van acties en interacties waaruit het beeld uiteindelijk ontstaat. In deze opvatting is het maakproces, waarin relationaliteit centraal staat, zélf het portret. Strategieën als het bieden van meerdere perspectieven en het strategisch verleggen van de aandacht worden ingezet om de constructie van het maken zichtbaar te maken. Zo ondermijnt het situatieve portret de opvatting van het portret als weergave van een vaststaande identiteit en nodigt het de beschouwer uit na te denken over het onzichtbare achter het beeld.

De kritische houding van de beschouwer, zoals in dit onderzoek naar voren komt, krijgt extra urgentie in het licht van recente ontwikkelingen in de representatie van mensen in een digitaal tijdperk dat wordt gedomineerd door AI en surveillance. In een wereld waarin menselijke gezichten door AI, in de vorm van gezichtsherkenning of als middel van controle tot data worden gereduceerd, is het situatieve portret een oefening in weerstand. Het is een herinnering dat kritisch kijken naar afbeeldingen niet vrijblijvend maar een noodzaak is.